

Tomasz Stolarczyk

(Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, Wieluńskie Towarzystwo Naukowe)

PRACE HISTORYCZNE W BIBLIOTECE WIELUŃSKIEGO  
KOLEGIUM PIJARSKIEGO W ŚWIETLE INWENTARZY  
Z 1809 I 1821 R.

## Wstęp

Od połowy XVIII w. historia, jako przedmiot nauczania w szkołach pijarskich, zaczęła zajmować ważne miejsce. Omawianie na lekcjach różnych wydarzeń historycznych miało na celu ukazanie wychowankom potrzeby przeprowadzenia reform w kraju<sup>1</sup>. „Edukacja historyczna miała [...] służyć wychowaniu wzorowego obywatela”<sup>2</sup>. Wiedzę czerpano oczywiście z książek. Książka zaś stanowiła dla pijarów „bazę pracy dydaktycznej, naukowej i wychowawczej”<sup>3</sup>. Ustawodawstwo zakonne pijarów zalecało szeroki wybór lektur służących poznaniu przeszłości<sup>4</sup>.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie dzieł historycznych znajdujących się w bibliotece kolegium pijarów w Wieluniu na początku XIX w. Zapisane one były w inwentarzach bibliotecznym tegoż kolegium pochodzących z 1809 i 1821 r.; inwentarz z 1809 r. zatytułowany jest *Zbiór Książek Instrumentów Fizycznych i Jeometrycznych sprowadzonych do biblioteki X.X. Scholarum Piarum 1809* natomiast tytuł inwentarza z 1821 r. brzmi: *Catalogus Librorum Bibliothecae Vielunensis Scholar[um] Piarum 1821*. Spisy te przechowywanych są obecnie w Archiwum Zakonu Pijarów w Krakowie. W inwentarzu z 1809 r. książki historyczne zapisane zostały pod literami

---

<sup>1</sup> J. Taraszkiewicz, *Edukacja historyczna w szkolnictwie pijarskim Rzeczypospolitej 1642-1773*, Gdańsk 2011, s. 145-146.

<sup>2</sup> Ibidem, s. 146.

<sup>3</sup> J. Taraszkiewicz, *Pierwsze stulecie Zakonu Pijarów na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga narodów (1642-1740)*, Gdańsk 2015, s. 214.

<sup>4</sup> Idem, *Edukacja historyczna...*, s. 146.

C: *Historici sacri, profani, Regni Poloniae ac geographi*, P: *Authores Classici Historiae Romae* i Aa: *Historia; natomiast w inwentarzu z 1821 r. wszystkie pod literą O*<sup>5</sup>.

Pomocne przy opracowaniu tego tematu okazały się prace Jacka Taraszkiewicza o edukacji historycznej w szkołach pijarskich i pierwszym stuleciu zakonu pijarskiego w Polsce<sup>6</sup>, Sławomira Zabraniaka<sup>7</sup> o wieluńskim ośrodku kościelnym, Władysława Kujawskiego o szkołach pijarskich Komisji Edukacji Narodowej w Wieluniu<sup>8</sup>, Mariusza Affeka o twórczości prawnej Teodora Wagi<sup>9</sup> oraz Aleksandry Witkowskiej i Joanny Nastalskiej<sup>10</sup>. Przy podawaniu tytułów dzieł w języku polskim posługiwałem się *Bibliografią polską* Karola Estreichera<sup>11</sup>.

## Edukacja historyczna w szkolnictwie pijarskim w Polsce

Według Jacka Taraszkiewicza wiedza historyczna już przed 1740 r. (założenie *Collegium Nobilium* przez Stanisława Konarskiego i początek reform szkolnictwa pijarskiego) zajmowała sporo miejsca w programie nauczania kolegiów pijarskich. Do czasu tejsze reformy nauka historii była silnie związana z retoryką i służyła jej potrzebom. Jednak już wcześniej, w 1737 r., Konarski w kolegium rzeszowskim wprowadził nauczanie historii dla przyszłych wykładowców pijarskich. Zaczął wówczas od zmiany profilu kształcenia samych zakonników, którzy mieli być zgodnie z regułami i konstytucjami zakonnymi nauczycielami: wprowadzono wówczas dwuletni nowicjat i trzyletnie *profesorium*. To ostatnie podzielono na 2 kursy: niższy – humaniorów i wyższy – filozofii. Historię miano wykładać głównie w klasie humaniorów. W pierwszym roku nowicjatu zalecano lekturę książki dotyczącej mitologii oraz dwie księgi Liwiusza, Salustiusza *O wojnie z Katyliną*, jedną księgę z Cezara i jedną z Tacyta. W drugim roku należało przeczytać *Wojnę Jugurtyńską* Salustiusza lub Korneliusza Neposa. Zalecano także zaznajomić się z historią Kościoła, studiując prace Henri Spodanusa, Ignatio Hiacynto Gravesona, Piotra Skargi i Cesare Baronio<sup>12</sup>.

W klasie humaniorów przyszli pijarzy powinni zapoznać się z wieloma pozycjami o tematyce historycznej zarówno na lekcjach jak i w czasie wolnym. Przede wszystkim musieli studiować *Historię Starego i Nowego Testamentu* oraz *Rewolucje* Rene Auberta Vertota albo Fryderyka Sapielhy. Podstawy historii opanować mieli z podręczników Lengleta du Fresnoya, Remigiusa Erasmo Maschata a także Willema Hendrika Neu-

<sup>5</sup> Archiwum Zakonu Pijarów w Krakowie (dalej: AZPKr), sygn. Col. Viel. 9, k. 1-26, 32-53v.

<sup>6</sup> J. Taraszkiewicz, *Edukacja historyczna...*; idem, *Pierwsze stulecie Zakonu Pijarów...*

<sup>7</sup> S. Zabraniak, *Wieluński ośrodek kościelny w okresie staropolskim*, Lublin 2007.

<sup>8</sup> W. Kujawski, *Szkoły pijarskie Komisji Edukacji Narodowej w Wieluniu (1774-1793)*, „Antemurale” 1960/1961, t. 6, s. 109-145. O kolegium w czasach tzw. Prus Południowych pisał Z. Włodarczyk, *Wieluńska szkoła pijarów w dobie tzw. Prus Południowych (1793-1806)*, „Rocznik Wieluński” 2004, t. 4, s. 29-38.

<sup>9</sup> M. Affek, *Twórczość prawna księdza Teodora Wagi*, [w:] *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII-XIX w.*, red. I. Stasiewicz-Jasiukowa, Warszawa-Kraków 1993, s. 171-183.

<sup>10</sup> A. Witkowska, J. Nastalska, *Staropolskie piśmiennictwo hagiograficzne*, t. II: *Bibliografia hagiografii staropolskiej*, Lublin 2007.

<sup>11</sup> K. Estreicher, *Bibliografia polska*, cz. III: *Obejmująca druki stuleci XV-XVIII w układzie abecadlowym*, Kraków 1891 (dalej: Estreicher); idem, *Bibliografia Polska 120,000 druków*. Cz. I: *Stolecie XIX* (dalej: Estreicher XIX).

<sup>12</sup> J. Taraszkiewicz, *Edukacja historyczna...*, s. 91-95.

porta i Denisa Pataviusa. Do zapoznania się z historią starożytną pijarom nadal miały służyć dzieła autorów, których czytano w nowicjacie oraz prace Herodota, Tukidydesa, Diona, Vallejusa, Dionizjusza z Halikarnasu, Eutropiusa, Ammianusa i Euzebiusza z Cezarei. Historii Polski przyszli zakonnicy winni uczyć się z dzieł Gotfryda Lengni-cha, Joachima Pastoriusa, Stanisława Kożuchowskiego, Jana Długosza, Marcina Kromera, Marcina Bielskiego, Stanisława Sarnickiego, Stanisława Orzechowskiego, Filipa Kallimacha, Reihnholda Heidensteina, Salomona Neugebauera, Dymitra Solikowskiego, Pawła Piaseckiego, Andrzeja Maksymiliana Fredro, Stanisława Kobierzyckiego, Macieja Strykowskiego, Andrzeja Chryzostoma Załuskiego, Augustyna Kołodzkiego, Dawida Braunna i Bernarda Wapowskiego. Ponadto w klasie humaniorów zalecano czytanie dzieł Nicephorus Gregorasa, Juana de Mariana, Bartholomeusa Platina, Carlo Sigoniusa, Alphonsa Ciaconiusa Gabriela Grammonda, Augusta Thuanusa, Henrieo Spondanusa, Ablicjusa., Franciszka Alberta Pelzhoffera, Nicolausa Vernualaeusa, Stanisława Łubieńskiego, Jana Jakuba Potulickiego. Prace historyczne wykorzystywano także do kształcenia krasomówstwa: *Selectae historiae latinae ex sacra historia*, *Selectae historiae profanae*, dzieła Justiusa Lipsiusa i Boleslusa Balbinusa<sup>13</sup>.

W studium filozofii dużo mniej miejsca poświęcano historii świeckiej, której elementy miały być powiązane z geografią. Przede wszystkim historia miała pozostawać w związku z nauką podstaw polityki. Więcej miejsca należało poświęcić historii świętej<sup>14</sup>.

Reforma szkolnictwa pijarskiego objęła również ich szkoły publiczne – podzielono je na 7 klas: *parva*, *infima*, *gramatyka*, *syntaksa*, *humanitas*, *retoryka*, *filozofia*. W klasach niższych (*parva* i *infima*) wykładano tylko historię świętą: czytano i objaśniano w języku polskim Ewangelię wg św. Łukasza, a jeśli starczyło czasu to także historię Tobiasza z *Pisma Świętego* (również po polsku lub tłumaczoną z łaciny, czytano również historię *Starego i Nowego Testamentu*. W klasie gramatyki przede wszystkim wykładano historię Polski (korzystano głównie z *Florusa polskiego*), natomiast w klasie syntaksy historię czterech uniwersalnych monarchii. Z kolei w klasie *humanitas* uczniowie przygotowywali ćwiczenia stylistyczne, które czasami odnosiły się do historii, w klasie retoryki, realizowanej w cyklu dwuletnim uczniowie przygotowując oracje jako wypracowania domowe korzystali z prac z zakresu historii prawa (historia występowała tutaj w powiązaniu z geografią i polityką, w klasie filozofii, również realizowanej w cyklu dwuletnim, uczono już tylko historii filozofii<sup>15</sup>.

## Kolegium wieluńskie

Fundację kolegium pijarskiego w Wieluniu należy łączyć z osobą ówczesnego kasztelana wieluńskiego Wojciecha Kazimierza Urbańskiego, który w połowie lat 80. XVII w. podjął starania o ich sprowadzenie do miasta. W 1688 r. władze miejskie wyraziły zgodę na fundację. W 1690 r. starosta wieluński Kazimierz Józef Męciński polecił rajcom wieluńskim zaopiekować się przybywającymi do miasta pijarami. Nowa placówka za-

<sup>13</sup> Ibidem, s. 96-98.

<sup>14</sup> Ibidem, s. 99-100.

<sup>15</sup> Ibidem, s. 110-118.

konna powstała najprawdopodobniej w 1691 r. po uzyskaniu zatwierdzenia przez arcybiskupa gnieźnieńskiego, miasta i starosty oraz pierwszych zapisów<sup>16</sup>.

Pierwszym rektorem został Hipolit od św. Jana Chryzostoma Poradowski. W 1697 r. nie było jeszcze kościoła ani kolegium pijarskiego. Zakonnicy zajmowali wówczas dwie kamienice – w jednej zamieszkiwali, w drugiej znajdowała się tymczasowa szkoła. Pijarzy posiadali wówczas tylko oratorium z trzema ołtarzami<sup>17</sup>.

Pierwsze kolegium wieluńskie i kościół (prawdopodobnie drewniane) wybudowano w latach 1697-1700. Około roku 1705 budynki pijarskie zostały spalone przez Szwedów. Kościół odbudowano dopiero ok. 1730 r.: powstała murowana świątynia pw. Zaślubin Najświętszej Maryi Panny. Jej fundatorem był sędzia ziemski wieluński Hieronim Wierusz Niemojowski. Konsekracja miała miejsce 22 sierpnia 1730 r. W 1743 r. Krystyna Karśnicka zapisała 1000 złotych węgierskich na budowę dwóch wież, które ukończono przed 1748 r. W 1749 r. zwieńczono je kopułami pokrytymi blachą. Budowniczym kościoła był ks. Stanisław od św. Barbary (Kazimierz Strelecki)<sup>18</sup>.

Przy wspomnianych wyżej kamienicach, zaadoptowanych przez pijarów na klasztor, na otrzymanym placu z czasem powstał nowy kościół i budynek szkolny. Pierwsze kolegium powstało prawdopodobnie na przełomie XVII i XVIII w. Drugie, po spaleniu przez Szwedów pierwotnej siedziby szkoły (ok. 1704 r.), zostało wybudowane dopiero w latach 1740-1752<sup>19</sup>. W 1795 r. pożar dokonał dużych zniszczeń w budynkach pijarów wieluńskich i świątynię odbudowano dopiero w 1801 r.<sup>20</sup>

W. Kujawski uważa, że po 1740 r. pijarzy wieluńscy przejęli szkołę parafialną w Wieluniu<sup>21</sup>. W 1774 r. kolegium pijarskie zostało przekształcone w szkołę podwydziałową w wydziale pijarskim, na czele którego stał prowincjał zakonu. Kolegium wieluńskie liczyło w 1774 r. oprócz rektora 5 profesorów i 306 uczniów. Po wizycie wizytatora generalnego w listopadzie 1774 r. utworzono 2 klasy i oddział dla początkujących. W marcu 1775 r. szkoła liczyła 145 uczniów. W 1781 r. dokonano ostatecznej reorganizacji szkoły podwydziałowej: utworzono 3 klasy, z których pierwsza i druga były dwuletnie, a trzecia jednoroczna<sup>22</sup>.

## Zakończenie

Biblioteka kolegium pijarskiego była ściśle związana z prowadzoną przez zakonników szkołą. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1697 r. Liczyła wówczas 425 książek. Kolejna informacja o księgozbiorze wieluńskim pochodzi z 1751 r. – kolegium posiadało wówczas 71 partytur muzycznych. W 1756 r. do biblioteki zakupiono 85 tomów. W 1768 r. odnotowano zakup nowych książek z zakresu filozofii<sup>23</sup>.

<sup>16</sup> S. Zabraniak, op. cit., s. 144.

<sup>17</sup> Ibidem, s. 145.

<sup>18</sup> Ibidem, s. 145-146.

<sup>19</sup> Ibidem, s. 148-151.

<sup>20</sup> Ibidem, s. 148; Z. Włodarczyk, *Wielki pożar Wielunia 3 września 1795 roku*, „Rocznik Wieluński” 2003, t. 3, s. 99-105.

<sup>21</sup> W. Kujawski, op. cit., s. 116; .

<sup>22</sup> Ibidem, s. 117-118; Z. Włodarczyk, *Wieluńska szkoła pijarów...*, s. 29.

<sup>23</sup> S. Zabraniak, op. cit., s. 257.

W 1783 r. wizytator generalny stwierdzał, że książki, które znajdują się w wieluńskim kolegium, nie mogą być wykorzystywane w szkole, ponieważ są nieaktualne. Ale rektor starał się sprowadzać odpowiednie książki z Warszawy i Krakowa. Dało to pozytywny rezultat, bowiem 3 lata później, stwierdzono, że biblioteka jest odpowiednio zaopatrzona, m.in. w podręczniki<sup>24</sup>. W 1795 r. wspomniany wyżej pożar dokonał spustoszeń wśród księgozbioru, ale wkrótce go odnowiono<sup>25</sup>.

Według inwentarzy w omawianym okresie w bibliotece znajdowało się 216 książek z dziedziny historii (185 w 1809 r. i 31 w 1821 r.) na ponad 1300 ogółem. Gros stanowiły dzieła napisane po łacinie – 85 egzemplarzy. Natomiast w języku polskim było 55 książek, we francuskim 39. Dziwić może natomiast różnica w ilości książek w 1809 r. i 1821 r. – w tym ostatnim było aż o 154 mniej. Niektóre pozycje książkowe, które zapisano w inwentarzu z 1809 r. znalazły się również w inwentarzu z 1821 r. Jednak spora część książek umieszczonych w starszym spisie nie znalazła się w młodszym. Prawdopodobnie inwentarz z roku 1821 był brudnopisem – w nich nie zapisywano wszystkich pozycji umieszczanych w czystopisach (*vide* Łowicz)<sup>26</sup>. Innego wytłumaczenia Autor niniejszego artykułu nie znalazł.

Analizując zawartość księgozbioru pijarskiego w Wieluniu z 1809 i 1821 r. pod względem treściowym można stwierdzić, że zawierał on niemal wszystkie prace z zakresu historii, które w myśl przepisów zakonnych powinny być wykorzystane przez uczniów szkół Zakonu Szkół Pobożnych.

### **Książki historyczne w bibliotece kolegium wieluńskiego (Inwentarza z roku 1809)**

- Isaac Joseph Berruyer, *Historia Ludu Bozego*, tom II, wydana w Warszawie w 1740 r. (2 egzemplarze)<sup>27</sup>;
- Józef Alojzy Putanowicz, *Zycie Cuda y Dzieie Kanonizacyi S. Jana Kantego Kapłana świeckiego*, wydane w Krakowie w roku 1780<sup>28</sup>;
- Pedro Ribadineira, *Flos sanctorum seu Vitae Sanctorum*, wydane w Kolonii w 1730 r.<sup>29</sup>;
- Marcin Ignacy Frankowic, *Wizerunek świętej doskonałości*, wydany w Krakowie w 1718 r.<sup>30</sup>;
- Augustyn Kordecki, *Nova Gigantomachia*, wydana w Krakowie w 1655 r.<sup>31</sup>;

<sup>24</sup> W. Kujawski, op. cit., s. 124.

<sup>25</sup> S. Zabraniak, op. cit., s. 257.

<sup>26</sup> AZPKr, sygn. Col. Lov. 17: Brudnopis inwentarza biblioteki szkolnej w Łowiczu 1817 r.

<sup>27</sup> Isaac Joseph Berruyer, *Historia ludu bozego od początku zaczęcia swego aż do Narodzenia Messyasza, wyięta z samych Xiąg świętych albo textow świętych Starego Testamentu w iedno corpus historyi zebrana* [AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12; Estreicher, t. 1, s. 510].

<sup>28</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12; Estreicher, t. 14, s. 420.

<sup>29</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12.

<sup>30</sup> *Wizerunek świętej doskonałości przez łaskę Boską cudownie... w wielkiej słudze Boskiej, błogosławioney Kunegundzie Pannie Królownie węgierskiej, księżnej polskiej Zakonu Świętej Klary, klasztoru Starosądeckiego fundatorce iasniejący* [AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12; Estreicher, t. 5, s. 301].

<sup>31</sup> *Nova Gigantomachia contra Sacram Imaginem Deiparae Virginis a Sancto Luca depictam, et in Monte Claro Częstochoviensi... per Suecos et alios haereticos excitata...* [AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12; Estreicher, t. 9, s. 87].

- Cesare Baronio, *Martyrologiae Romanum*<sup>32</sup> (2 egzemplarze);
- Henryk Cauchon de Maupas du Tour, *Żywot czcigodny matki Joanny Fremiot, pierwszej matki i zakonnicy pod tytułem Nawiedzenia Najsświętszej Panny Maryiey*, wydany w Warszawie w 1693 r.<sup>33</sup>;
- Łukasz Rosołecki, *Dom mądrości pobożney y pobożności mądrej w życiu Wieleb. Sługi Boskiego Jozefa od Matki B. Kalasancyusza*, wydany w 1736 r.<sup>34</sup>;
- Piotr Hiacynt Pruszczy (Stefan Szczepanowski), *Forteca Monarchow y całego Krolestwa Polskiego Duchowna z Żywotów Świętych*<sup>35</sup>;
- Jean de Serres, *Comentariorum de Statu Religionis et Reipublicae*, wydane w Strasburgu w 1576 r.<sup>36</sup>;
- Giovanni Lorenzo Berti, *Ecclesiasticae Historiae breuiarium Romanum* cz. I, II, wydane w Bassano w 1767 r.<sup>37</sup>;
- Jean Baptista Louis Crevier, *Historia o zburzeniu Jerozolimy*, wydana w Warszawie w 1778 r.<sup>38</sup>;
- *Zebranie historyczne i chronologiczne życia i cudów b. Józefa od Matki Boskiej Kalasancjusza*<sup>39</sup>;
- Szymon Bielski, *Historia Święta Nowego Testamentu*, cz. I: Życie Jezusa i Apostołów<sup>40</sup> wydana w Warszawie w 1794 r.;
- Andrzej Chryzostom Załuski, *Historia Starego i Nowego Testamentu*, wydana w Warszawie w 1789 r.<sup>41</sup>;
- Teodor Ostrowski, *Dzieje i Prawa Kościoła Polskiego* (tomy 1-3) wydane w Warszawie w 1793 r.<sup>42</sup>; – Ludwik Antoni Caraccioli, *Zycie Papieża Klemensa XIV*, wydane w Warszawie w 1778 r.<sup>43</sup>;
- Dominico Francisco Maria Maggio, *Vita et veritas Gestorum Josephi Calasanti*, wydane w Warszawie w 1738 r. (2 egzemplarze)<sup>44</sup>;
- Daniel Pawłowski, *Vita P. Gasparis Družbicki SJ*, wydane w Krakowie w 1670 r.<sup>45</sup>;
- Gilbert Noiret, *Krótkie zebranie żywota i cnót błogosławionego Wincentego a Paulo* wydane w Warszawie w 1729 r.<sup>46</sup>;

<sup>32</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12.

<sup>33</sup> Ibidem; Estreicher, t. 3, s. 101-102.

<sup>34</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12; Estreicher t. 15, s. 370.

<sup>35</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12; Estreicher, t. 14, s. 330.

<sup>36</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12.

<sup>37</sup> Ibidem.

<sup>38</sup> Ibidem; Estreicher, t. 3, s. 452.

<sup>39</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12.

<sup>40</sup> Ibidem; Estreicher t. 2, s. 91.

<sup>41</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12; Estreicher, t. 23, s. 161.

<sup>42</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12; Estreicher, t. 12, s. 522.

<sup>43</sup> *Zycie Papieża Klemensa XIV w francuzkim języku przez JP. Caraccioli wydane teraz przełożone na polski* [AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12; Estreicher, t. 3, s. 54].

<sup>44</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; Estreicher, t. 11, s. 30.

<sup>45</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; Estreicher, t. 13, s. 163; A. Witkowska, J. Nastalska, op. cit., s. 135.

<sup>46</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; *Krótkie zebranie żywota i cnót błogosławionego Wincentego a Paulo... z francuskiego przełożone* [przez Hiacynta Śliwickiego]; Estreicher t. 12, s. 169; A. Witkowska, J. Nastalska, op. cit., s. 121.

- Józef Flawiusz, *De antiquitabus Judaicis*<sup>47</sup>;
- Mikołaj Furgault, *Dykcyonarz Starożytności dla Szkół narodowych*, tłum. Grzegorz Piramowicz, wydany w Warszawie w 1779 r. (2 egzemplarze)<sup>48</sup>;
- Charles Rollin, *Dzieiopsis starożytny Egipcyanów*, wydany w Lublinie w 1743 r.<sup>49</sup>;
- *Joannis Cleueris Historia totius Mundi*, wydana w Lyonie w 1639 r.;
- Tacyt, *Opera* krytyczne wydanie Justusa Lipsiusa, Amsterdam 1750 r. oraz polskie wydanie: *Dzieła*, t. I-II, tłum. Adam Stanisław Naruszewicz, wydane w Warszawie w 1773 r.;
- Nicolas Vignier, *Rerum Burgundionum Chronicon*, wydana w Bazylei w 1575 r.;
- Korneliusz Nepos, *De illustrissimis uiris* (3 egzemplarze: wydane w Hamburgu w 1648 r., Lipsku 1733) oraz ich tłumaczenie na język polski: *Życia wybornych Hetmanów przez Kadetów*, wydane w Warszawie w 1783 r.<sup>50</sup>;
- J. Ch. Thiebault, *Życie Fryderyka IIgo*, wydane w Warszawie (1787)<sup>51</sup>;
- Wiliam Robertson, *Historya odkrycia Ameryki przez Kolomba*<sup>52</sup>;
- Jakub Kazimierz Rubinkowski, *Janina Zwycięskich Tryumfów dziełami Jana III*, wydana w Poznaniu w 1759 r.<sup>53</sup>;
- Claudius F. Millot, *Historya angielska*, t. I-III<sup>54</sup>;
- Klaudiusz Buffier, *Sposob łatwy nauczania Historji Powszechniej i świętej* (t. I), wydany w Poznaniu w 1779 r.<sup>55</sup>;
- Wincenty od Św. Józefa (Kajetan) Skrzetuski, *Przypisy do Historji Powsz. dla Szkół Narodowych. na Klasse 3cią*<sup>56</sup>;
- Paweł Kollacz, *Rewolucya terazniejsza Ameryki Północnej*<sup>57</sup>;

---

<sup>47</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v.

<sup>48</sup> *Dykcyonarz Starożytności dla Szkół narodowych z francuzkiego P. Fourgault przez JMci Xiędza Piramowicza Sekretarza Komissji edukacyjnej* [AZPKr, sygn. Col. Viel., k. 12v; Estreicher, t. 5, s. 370-371].

<sup>49</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; *Dzieiopsis starożytny Egipcyanów, Kartainców. Assyryjczyków, Babilonców, Medów, Persów, Macedończyków y Greków. Przez Rollina... a od Józefa Alexandra Xięzcia z Prussów na Jablonowie... Hrabi*; [Estreicher, t. 15, s. 349].

<sup>50</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v, 14; *Życia wybornych Hetmanow przekładania JPP Kadetow Korp. Warszawskiego w VII klasie literatury uczących się*, [Estreicher, t. 12, s. 81].

<sup>51</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; *Życie Fryderyka II Króla Pruskiego... z francuzkiego języka na polski przetłumaczone przez J.K. Girtlera*, [Estreicher, t. 10, s. 133].

<sup>52</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; *Historya odkrycia Ameryki przez Kolomba, wynalezienia y podbicia Mexyku przez Korteza, podbicia peru przez Pizarra. Napisana w francuzkim ięzyku przez Robertsona, a na polski przelożona y skrócona przez J. W. Jezierskiego Kasztelana Łukowskiego*, [Estreicher, t. 15, s. 318].

<sup>53</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel., k. 12v; *Janina Zwycięskich Tryumfów y heroicznym męstwem dziełami Jana III Króla polskiego*, [Estreicher, t. 15, s. 439].

<sup>54</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; *Historya angielska... we trzech częściach przez X.A.N. Jodłowskiego Scholarum Piarum*, [Estreicher, t. 11, s. 390].

<sup>55</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; *Sposób łatwy nauczania y pamiętania dzieiów powszechnych, y rozmiaru czasów czyli chronologii y historii powszechniej podany francuzkim ięzykiem przez X. Bussiera. Przelożone z przydaniem ciekawszych pytań, y uwag na Dzieie święte y świeckie...* [Estreicher, t. 3, s. 431].

<sup>56</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; Estreicher, t. 17, s. 207.

<sup>57</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; *Rewolucya terazniejsza Ameryki Północnej w dwunastu zkonfederowanych osadach... z niemieckiego na polski ięzyk przetłomaczone przez X. Pawła Kollacza (1778)*, [Estreicher, t. 8, s. 423].

- Dominik Szybiński, *Krótką wiadomość o znakomitszych w świecie monarchiach* (t. I-II), wydana w Warszawie w 1772 r.<sup>58</sup>;
- Jacquet Benign Bossuet, *Uwagi nad Historią powszechną*, wydane w Warszawie w 1772 r.<sup>59</sup>;
- Filip Macquer, *Dzieie rzeczypospolitej rzymskiej*, wydane w Warszawie w 1768 r.<sup>60</sup>;
- Ulricus Humbertus, *Institutiones Historiae Ciuilis*, wydane we Frankfurcie w 1692 r.<sup>61</sup>;
- Cesar Saint-Real Vischard, *Dziela* (tłum. Franciszek Zabłocki), wydane w Warszawie w 1778 r.<sup>62</sup>;
- Jean Bodin, *Methodus ad facilem Historiarum cognitionem*, wydane w Argento w 1607 r.<sup>63</sup>;
- Horatio Tursellini, *Epitome Historiarum Latinarum*<sup>64</sup>;
- *Rudimenta Historica*, wydana w Kaliszu w 1745 r.<sup>65</sup>;
- „Gazeta Warszawska”, roczniki 1791, 1792<sup>66</sup>;
- „Gazeta Poznańska”, roczniki 1799-1806<sup>67</sup>;
- Marcin Kromer, *Polonia*, wydana w Kolonii w 1589 r.<sup>68</sup> i *Kronika Polska*<sup>69</sup>;
- Aleksander Gwagnin z Werony, *Zbiór Dzieiopisów Polskich*, wydany w Warszawie w 1768 r.<sup>70</sup>;
- Paweł Piasecki, *Chronica gestorum in Europa*<sup>71</sup>;
- Wespazjan Kochowski, *Annalium Poloniae*<sup>72</sup>;
- Marcin Bielski, *Kronika polska*<sup>73</sup>;
- Salomon Neugebauer, *Historia Rerum Polonicarum*<sup>74</sup>;
- Adam Ignacy Naramowski, *Facies Rerum Sarmatarum*, wydane w Wilnie w 1726 r.<sup>75</sup>;

<sup>58</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; Estreicher, t. 19, s. 319.

<sup>59</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; *Uwagi nad Historią powszechną obiasniające, porządek wrost religii y odmiany państw*, t. I, [Estreicher, t. 2, s. 289].

<sup>60</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 12v; *Dzieie rzeczypospolitej rzymskiej od założenia Rzymu aż do cesarstw... na polski przelozone przez X. Jana Albertrandego*, [Estreicher, t. 11, s. 17].

<sup>61</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13.

<sup>62</sup> Ibidem; Estreicher t. 16, s. 25.

<sup>63</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13.

<sup>64</sup> Ibidem.

<sup>65</sup> Ibidem; *Rudimenta Historica sive brevis facilisque Methodus juventutem orthodoxa notitia historica imbuendi pro gymnasiis Societatis Jesu. Authore ejusdem Societatis Sacerdote. Opusculum primum Historiae Biblicae. Juxta exemplar Vratislaviense et Brunsbergense. Cum Auctuario*; [Estreicher, t. 15, s. 458].

<sup>66</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13.

<sup>67</sup> Ibidem.

<sup>68</sup> Ibidem; *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica regni Polonici* [Estreicher, t. 9, s. 281].

<sup>69</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 9, s. 285.

<sup>70</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 6, s. 483.

<sup>71</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 13, s. 230.

<sup>72</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 8, s. 377.

<sup>73</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 2, s. 84.

<sup>74</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 12, s. 88.

<sup>75</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 12, s. 35.



- Boguchwał II, bp poznański, *Chronicon Poloniae*, wydana w Warszawie w 1752 r.<sup>76</sup>;
- Łukasz Górnicki, *Dzieje w Koronie Polskiej*, wydane w Warszawie w 1750 r.<sup>77</sup>;
- Jan Krzysztof Hartknoch, *De Republica Polonica...posterior autem ius publicum*, Frankfurt 1688<sup>78</sup>;
- Stanisław Orzechowski, *Annales... Anjuximus vitam Petri Kmitae*, wydane w Gdańsku w 1643 r.<sup>79</sup>;
- Teodor (Szymon od św. Klemensa) Waga, *Historia Xiążąt Y Krolow Polskich* wydana w Warszawie w 1789 r.<sup>80</sup>;
- Joachim Pastorius ab Hitenberg, *Florus Polonicus*, wydane w Gdańsku w 1679 r.<sup>81</sup>;
- Szymon Starowolski, *Polonia*, wydane w Gdańsku w 1652 r.<sup>82</sup>;
- Tytus Liwiusz, *Historiae Romanae* wydane w częściach, (dekady III i V, księgi XXXII, XXXIII)<sup>83</sup>;
- Plutarch z Cheronei, *Illustrissimorum uirorum uitae* (2 egzemplarze – jeden na pół spalony, drugi pt. *Graecorum Romanorum illustrissimorum uitae*, Lyon 1552)<sup>84</sup>;
- Thomas Dempster, *Antiquitatum Romanorum Corpus absolutissimum*<sup>85</sup>;
- Polidoro Virgilio, *De Origine rerum*<sup>86</sup>;
- Juliusz Cezar, *Comentarii* – niestety nie wiadomo czy do wojny galijskiej czy domowej (6 egzemplarzy)<sup>87</sup>;
- Willem Hendrik Nieuport, *Rituum Romanorum succincta Explicatio* (2 egzemplarze: Berlin 1751 i Strasburgu 1738) oraz *Compendium Antiquitatum Romanorum* wydane w Bautzen w 1760 r.<sup>88</sup>;
- Marek Junianus Justynus, *Ex Trogo Pompeio Historia* (2 egzemplarze – jeden wydany w Kolonii w 1593 r. drugi z uwagami Johanna Minelli w Lipsku w 1720 r.)<sup>89</sup>;
- Pierre Joseph Cantel, *De Romana Republica siue de remilitari et Ciuili Rerum* wydana w Paryżu w 1684 r.<sup>90</sup>;
- Salustiusz, *Opera* (2 egzemplarze pierwszy wydany w Lyonie w 1549 r. drugi pt. *Cr. Salustii Opera Omnia ad usum iuuentatum* został wydany w Warszawie 1759)<sup>91</sup>;
- Lucius Annaeus Florus, *Rerum Romanorum Epitome Notis* wydane w Giessen w 1792 r.<sup>92</sup>;

<sup>76</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 2, s. 215.

<sup>77</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 6, s. 253.

<sup>78</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 7, s. 46.

<sup>79</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 12, s. 444.

<sup>80</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 21, s. 147; M. Affek, op. cit., s. 172-174.

<sup>81</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13; Estreicher, t. 13, s. 113.

<sup>82</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13v; Estreicher, t. 18, s. 200.

<sup>83</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 13v, 14.

<sup>84</sup> Ibidem, k. 13v, 14.

<sup>85</sup> Ibidem, k. 13v.

<sup>86</sup> Ibidem.

<sup>87</sup> Ibidem.

<sup>88</sup> Ibidem, k. 14.

<sup>89</sup> Ibidem.

<sup>90</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 14.

<sup>91</sup> Ibidem, k. 14; Estreicher, t. 16, s. 35.

<sup>92</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 14.

- Flavius Eutropius, *Eutropii breviarium Romanae historiae...cum metaphrasi Graeca paeanii Christophorus Cellarius recensuit iterum...* (2 egzemplarze pierwszy wydany w Jenie w 1726 r., drugi w Warszawie w 1744 r.)<sup>93</sup>;
- Swetoniusz, *De XII Cesaribus (De vita caesarum)* – 4 egzemplarze: dwa wydane w Berlinie 1762, jeden w roku 1683 oraz jeden w Amsterdamie 1686<sup>94</sup>;
- Quintus Curtius Rufus, *De Rebus Alexandri Magni* (6 egzemplarzy pierwszy wydany w Lyonie 1601, drugi w Kolonii 1630, trzeci w Hamburgu 1648, czwarty we Frankfurcie 1687, piąty w Augsburgu 1720; szósty w Halle bez roku wydania)<sup>95</sup>;
- Jean Heuzet, *Selectae e profanis scriptoribus historiae* (2 egzemplarze)<sup>96</sup>;
- Velleius Paterculus, dzieła krytyczne wydanie Justusa Lipsiusa<sup>97</sup>;
- Valerius Maximus, *Facta et dicta*<sup>98</sup>, *Chrestomatia Latina*<sup>99</sup>;
- Louis Moreri, *Le grand Dictionnaire historique* wydany w 1698 r.<sup>100</sup>;
- *Nouveau Dictionnaire Historique portatif de tous les homme illustres par une societe de Gens des Lettres* t. I-IV<sup>101</sup>;
- *Historie secrete da la cour de Berlin ou correspondance d'un voyageur Francois*, Rotterdam 1789<sup>102</sup>;
- Louis de Wimpfen, *Memoire*, Warszawa 1786<sup>103</sup>;
- *Memoires pour servir a l'Histoire universelle de l'Europe*<sup>104</sup>;
- Roger de Bussy-Rabutin, *Memoires Secrets*, wydane w Amsterdamie w 1768 r., t. I–II<sup>105</sup>;
- Friedrich Christian Weber, *Memoires pour servir à l'histoire de l'Empire russe, sous le regne de Pierre le Grand*<sup>106</sup>;
- Henri Limier, *Histoire de Regne de Louis XIV* (2 egzemplarze)<sup>107</sup>;
- *Dictionnaire Historique portative de tous les homes abbres par l'abbe l'Aduocat*, t. I<sup>108</sup>;
- *Voyages du capitaine Gulliver en diuer pays*<sup>109</sup>;
- *Suite de l' Histoire uniuerselle de Monsieur Leveque de Meaux*, t. II, wydana w Paryżu w 1744 r.<sup>110</sup>;

<sup>93</sup> Ibidem; Estreicher, t. 5, s. 111.

<sup>94</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 14.

<sup>95</sup> Ibidem, k. 14, 14v.

<sup>96</sup> Ibidem, k. 14.

<sup>97</sup> Ibidem.

<sup>98</sup> Ibidem.

<sup>99</sup> Ibidem, k. 14 v.

<sup>100</sup> Ibidem, k. 21.

<sup>101</sup> Ibidem.

<sup>102</sup> Ibidem.

<sup>103</sup> Ibidem.

<sup>104</sup> Ibidem, k. 21v.

<sup>105</sup> Ibidem.

<sup>106</sup> Ibidem.

<sup>107</sup> Ibidem.

<sup>108</sup> Ibidem.

<sup>109</sup> Ibidem.

<sup>110</sup> Ibidem.

- Jacques Benigne Bossuet, *Discours sur l'histoire uniuerselle* (2 egzemplarze)<sup>111</sup>;
- François de Maucroix, *Abrege Chronologique del'histoire uniuerselle*, t. III<sup>112</sup>;
- Jean Rousset de Misy (Iwan Nestesuranoi), *Memoires du Regne de Pierre le grand Empereur de Russie*<sup>113</sup>;
- La Barbinais Le Gentil, *Nouveau Voyage au tour du Monde*, wydana w roku 1724<sup>114</sup>;
- *Le Chavalier de Jordans ou Avantures d'un Prouincial*<sup>115</sup>;
- *Le Solitaire Espagnol ou Memoires de D. Vargas de Figueroas*<sup>116</sup>;
- Pierre Massuet, *Histoire de Rois de Pologne*, t. III<sup>117</sup>;
- J. de Salis, *Introduction a l'histoire des principaux Etats*<sup>118</sup>;
- *Ala Republique aux Platon*, t. IV-VII (1800)<sup>119</sup>;
- Antoine-Francois Prevost, *Le Philosophe Anglois ou l'histoire de Monsieur Cleveland*, t. III, V<sup>120</sup>;
- Claude Fleury, *Catechisme historique*<sup>121</sup>.

### Według inwentarza z roku 1821

- Maciej Dogiel, *Codex Diplomaticvs Regni Poloniae et Magni Dvcatvs Litvaniae*, Wilno 1758<sup>122</sup>;
- Olaus Magnus, *Historia Olai Magni Gothi Archiepiscopi Vpsalensis Sueciae et Gothiae primatis de gentibvs Septentrionalibvs*<sup>123</sup>;
- [Jacobus Typotius], *Hierographia*, wydana w Pradze w 1601 r.<sup>124</sup>;
- Marcin Bielski, *Kronika polska*<sup>125</sup>;
- Paweł Piasecki, *Chronica gestorum in Europa*<sup>126</sup>;
- Marcin Kromer, *Polonia: siue de origine et rebus gestis*, Warszawa 1768<sup>127</sup>;
- Wespazjan Kochowski, *Annales*, wydane w Krakowie w 1688 r.<sup>128</sup>;
- Salomon Neugebauer, *Historia Rerum Polonicarum*<sup>129</sup>;

---

<sup>111</sup> Ibidem.

<sup>112</sup> Ibidem.

<sup>113</sup> Ibidem.

<sup>114</sup> Ibidem.

<sup>115</sup> Ibidem.

<sup>116</sup> Ibidem.

<sup>117</sup> *Histoire de Rois de Pologne et du gouvernement de ce Royaume* [Ibidem; Estreicher, t. 11, s. 219].

<sup>118</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 21.

<sup>119</sup> Ibidem.

<sup>120</sup> Ibidem.

<sup>121</sup> Ibidem.

<sup>122</sup> Ibidem; Estreicher, t. 4, s. 271.

<sup>123</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 48.

<sup>124</sup> Ibidem.

<sup>125</sup> Ibidem.

<sup>126</sup> Ibidem.

<sup>127</sup> Ibidem.

<sup>128</sup> Ibidem.

<sup>129</sup> Ibidem.

- Adam Ignacy Naramowski, *Facies Rerum Sarmatarum*, wydane w Wilnie w 1726 r.<sup>130</sup>;
- Boguchwał II, *Cronicon Poloniae*, Warszawa 1752<sup>131</sup>;
- Łukasz Górnicki, *Dzieje w Koronie Polskiej*, wydane w Warszawie w 1750 r.<sup>132</sup>;
- Piotr Hiacynt Pruszczy (Stefan Szczepanowski), *Forteca Monarchow*<sup>133</sup>;
- Gotfryd Lengnich, *Historia Polona*, wydana w Lipsku w 1740 r.<sup>134</sup>;
- Pierre Massauet, *Histoire des Rois de Pologne*, wydana w Amsterdamie w 1734 r.<sup>135</sup>;
- Jan Krzysztof Hartknoch, *De Republica Polonica* wydane w Lipsku w 1687 r.<sup>136</sup>;
- Stanisław Orzechowski, *Annales*<sup>137</sup>;
- Joachim Pastorius ab Hitenberg, *Florus Polonius*, wydane we Frakfurcie w 1679 r.<sup>138</sup>;
- Szymon Starowolski, *Polonia* wydana w Gdańsku w 1652 r.<sup>139</sup>;
- *Śpiewy Historyczne Jana Ursyna Niemcewicza pod względem historii uważane*<sup>140</sup>;
- Szymon Bielski, *Vita et scripta quorundam ex Congregatione Piarum*, Warszawa 1812<sup>141</sup>;
- Adam Prażmowski, *Wiadomość o Najważniejszych Dziejopisach polskich*, Warszawa 1812 r.<sup>142</sup>;
- Daniel Pawłowski, *Vita P. Gasparis Drużbicki SJ*, wydane w Krakowie w 1670 r.<sup>143</sup>;
- Jean Baptista Louis Crevier, *Historia o zburzeniu Jerozolimy*, Warszawa 1778<sup>144</sup>;
- Sebastião José de Carvalho e Melo Pombal, *Relation abregee concernant la Republique que les Religieux, nommes Jesuites, des Provinces de Portugal et d'Espagne... dans le pays d'Outre-mer de ces deux Monarchies et de la Guerre... contre les Armees Espagnoles et Portugaises (1758)*<sup>145</sup>;
- *Manifeste contre les Jesuites*, Lisbona 1759<sup>146</sup>,

---

<sup>130</sup> Ibidem.

<sup>131</sup> Ibidem.

<sup>132</sup> Ibidem.

<sup>133</sup> Ibidem.

<sup>134</sup> Ibidem; *Historia Polona a Lecho ad Augusti II mortem*, [Estreicher, t. 10, s. 170; J. Taraszkiewicz, op. cit., s. 96].

<sup>135</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 48.

<sup>136</sup> Ibidem.

<sup>137</sup> Ibidem.

<sup>138</sup> Ibidem.

<sup>139</sup> Ibidem.

<sup>140</sup> Ibidem.

<sup>141</sup> Ibidem; *Vita et scripta quorundam ex Congregatione Cler. Reg. Scholarum Piarum In Provincia Polona Professorum*, [Estreicher XIX, t. 2, s. 323].

<sup>142</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 48; Estreicher XIX, t. 3, s. 530.

<sup>143</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 48.

<sup>144</sup> Ibidem.

<sup>145</sup> Ibidem.

<sup>146</sup> Ibidem.

- [Stanisław Staszic], *Poprawy i przydatki do uwag nad życiem Jana Zamoyskiego*, wydane w Heilsbergu w 1788 r.<sup>147</sup>;
- anonimowego autora *Zbior pism do których były powodem Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego* (1788)<sup>148</sup>.

**Słowa kluczowe:** pijarzy, Wieluń, biblioteka, prace historyczne 1809, 1821

**Key words:** Piarists, Wieluń, library, historical works, 1809, 1821

### **Historical works in the library of the College of Piarists in Wieluń in the light of inventories from the years 1809 and 1821.**

#### **Summary**

Since the half of the XVIII century history as a subject of teaching in Piarists' schools started to be important. Subjects for pupils showed the necessity of reforms in country as an answer to historical events. The knowledge was acquired from books. Conventual legislation of Piarists recommended broad selection of reading for research of the past. The aim of this article is to show historical works collected in the library of the College of Piarists in Wieluń at the beginning of XIX century. It was possible due to 2 catalogues from 1809 and 1821 that we can now find in the Archive of the Convent of Piarists in Cracow.

---

<sup>147</sup> Ibidem; Estreicher, t. 18, s. 219.

<sup>148</sup> AZPKr, sygn. Col. Viel. 9, k. 48; *Zbior pism do których były powodem Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego. Trzecie pismo. Zgoda i Niezgoda z Autorem Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego*; [Estreicher, t. 24, s. 86].